

³⁸ 1946:I.tc. 13.§ (3) bekezdés

³⁹ Az 1945–49-es nemzetgyűlés irományai 63. p.

⁴⁰ A kormányalakítás gyakorlata az 1945 előtti szabályok szerint zajlott. A miniszterek az esküt nem a törvényhozás, hanem az őket kinevező államfő előtt tették le. Így hivatali működésüket azonnal megkezdhették, ahhoz nem volt szükséges a Nemzetgyűlés előtti bemutatkozás. A miniszterelnök így már ezt megelőzően jogosult volt a feloszlató rendelet ellenjegyzésére, ez ugyanis még nem foglalja magában a feloszlást. Az csak a rendelet kézbesítésével fog megtörténni. Ha a rendeletet eskütétele után, de a Nemzetgyűlés előtti bemutatkozás előtt ellenjegyzzi, az érvényes lesz, csak a törvényhozás esetleges bizalmi szavazása előtt nem kézbesíthető. A miniszterelnök már kiadott ellenjegyzései azonban a bizalom megvonásával nem veszítik hatályukat, így elvileg az elnöki elhatározás továbbítható a Nemzetgyűlésnek.

⁴¹ 1946:I.tc. 13.§ (2) bekezdés

⁴² 1848:III. tc. 34.§

⁴³ 1946:I. tc. 16.§ (2) bekezdés

⁴⁴ 1920:X.tc. 15.§ (1) bekezdés; Bölöny József: Magyar közjog (Budapest, 1942/1943 II. kötet 182. p.)

⁴⁵ Anschütz im. 317. p.; WRV 53. cikkely

⁴⁶ Adamovich: Tschechoslow. Staatsr.: im. 149. p.; Schranil-Janka: im. 222–224. p.

⁴⁷ GG. 64. cikkely (1) bekezdés. A miniszterelnököt hazánkban a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja. [MKA 33.§ (3) bekezdés] Elmozdítására csak a parlamentnek van joga, s itt már az előterjesztés sem az államfőtől származik.

⁴⁸ Magyarországon például lásd a 48/1991. (IX. 26.) AB. határozatot.

⁴⁹ Adamovich: Österr. Staatsr. 1927. im. 202. p.

⁵⁰ Adamovich: Österr. Staatsr. 1927. im. 202. p.

⁵¹ A Weimari Köztársaság fennállásának 14 éve alatt (1919–1933) közel húsz kormány váltotta egymást.

⁵² Schmidt–Bleibtreu, Klein: im. 969–970. p.

⁵³ BRV. 17. cikkely

⁵⁴ Az 1919-es (weimari) Alkotmányozó Nemzetgyűlés Alkotmányügyi Bizottságának Naplója [a nemzetgyűlési (parlament) naplók és irományok között a 336. kötet tartalmazza] 233–234. p., 275. p.

⁵⁵ Szabó: Az államfő jogállása...: im. 81–83. p.

⁵⁶ Ez például a mai magyar alkotmány szerint is így van. [MKA 30/A.§ (2) bekezdés]

⁵⁷ Schmidt–Bleibtreu, Klein: im. 911–912. p.

⁵⁸ Ludwig K. Adamovich, Bernd-Christian Funk, Gebhard Holzinger: Österreichisches Staatsrecht (Band 2: Staatliche Organisation) Springer Verlag (Wien/New York 1998. 45. p.)

Zinner Tibor

Adalékok a magyarországi németek 1945 utáni kitelepítéséről*

„harminckilós csomaggal és ötven pengővel menjenek”

AZ EMBERTELEN KOLLEKTIVITÁS DIADALA¹

A „FASISZTA MARADVÁNYOK” FELSZÁMOLÁSA

Az évszázadok óta Magyarországon élő németiség különbözőképp viszonyult az 1930-as évektől mind a hitleri Németország, mind Magyarország politikájához. Az 1920-as népszámlálás szerint 551.221 német élt az új országhatárokon belül, az új cenzuskor közel 40%-uk a főváros környékén, mert az ún. „svábgyűrű”-ben talált maga és családja számára otthont, munkalehetőséget. A területgyarapodások után, az 1942-es határok között már 720.291-en voltak, közülük 478.414 német anyanyelvűnek, és ebből 303.419 német nemzetiségűnek is vallotta magát.² A Volksbundot, az ország területén működő legismertebb, német társadalmi-politikai szerveződést – annak kimutatása szerint – 30%-uk nem részesítette támogatásban, 10%-uk vezető szerepet vitt benne, vagy SS katona lett, 28%-uk pedig a Hitler Jugend vagy az egyesület egyszerű tagjaként

fejtett ki tevékenységet.³ Az egyesület, tagozataival, a Frauenschafthoz és a Deutsche Jugendhez tartozó, kb. 100 ezer fővel együtt – 1942. október végi adatok szerint – 300 ezer tagot tömörített.⁴ Vezetőinek, egyes tagjainak számos cselekménye, valamint mások második világháborús önkéntes szerepvállalása stb. – az esetenként ismert kényszerítő körülmények ellenére – meghatározta a rokonok, ismerősök, összességében a magyarországi németiség sorsát. Már a második világháború befejező szakaszában, majd azt követően az 1940-es évek második felében a Kárpát-medencében élőkkel szembeni retorziók nem az egyedi felelősség, esetenként bűnösség megállapítására korlátozódtak, hanem a kitelepítésnél – jóllehet, bár nem a nürnbergi szellemiséggel és következetességgel, de – azt a „fordított eljárást” alkalmazták, miszerint „elvben minden németet kitelepítettek, s a mentesíthetőknek kellett bizonyítaniuk bűntelenségüket.”⁵ A jogosan elmarasztalhatók mellett azonban eleve lehetővé tették a kollektív felelősségre vonást az ártatlanokkal szemben is. Azáltal, hogy az „áttelepítés”-ről szóló rendelet már címe megfogalmazásával is egyértelműsítette: nem csupán egyes személyekről, hanem „a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről” intézkedik, illetve az 1. §-a szerint: „Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki a legutolsó [1941-es–Z. T.]népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt.”⁶ A 2. §-ban felsorolt szűkre szabott mentesültség az előbbieket érdemben nem módosíthatta.⁷ Mit tettek a magyarországi németekkel?

A velük szembeni fellépések egy komplex folyamat részeként zajlottak. Az ún. „fasiszta maradványok” elleni harc során egyaránt érintette őket az internálás, a

népbírászkodás, a fasiszta egyesületek és pártok feloszlása, majd a kitelepítés.

Miképp keletkeztek a hadiállapot megszüntét kimondó, az 1945. január 20-ai fegyverszüneti egyezmény azon passzusai, amelyek szerint „Magyarország kormánya arra is kötelezi magát, hogy internálja a német állampolgárokat.”⁸ Ezen alapult az egy hónappal későbbi kormányrendelet is, amely szerint „az ország területén tartózkodó minden német állampolgárt internálni kell, kivéve Németország zsidó nemzetiségű állampolgárait?”⁹

A moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokon 1945. január 18-án kapta kézhez a magyar fél a feltételeket. Másnap a tárgyalásokon észrevételeket tett. „Az 1. b. és a 8. pontnál, amely a német állampolgárok internálására, illetőleg a 8. pontban a német állampolgárok vagyonának zárolására és megőrzésére vonatkozik, kértük a német állampolgárság fogalmának tisztázását, különös tekintettel a kettős állampolgárságot nyert,¹⁰ de eredetileg magyar állampolgár Volksbund-tagokra.”

A válasz a lényegre koncentrált: a szövetségeseknek „nincs szándékában az ilyen állampolgárokat elvonni a magyar igazságszolgáltatás illetékessége alól. Vagyonjogi tekintetben ugyanez a felfogás érvényesült” – tartalmazta a delegáció útjáról készült beszámoló.¹¹

Hogyan érvényesült mindez a gyakorlatban? Már 1945. január 4-én jelezte a belügyminiszter az illetékeseknek, hogy az oroszok a Magyarországon tartózkodó és lakó németeket munkaszolgálatra viszik, ezért dr. Erdei Ferenc elrendelte a németek összeírását.¹² A szovjet katonai hatóságok egyéni politikai felelősségétől, háborús bűnösségétől függetlenül elhurcolták a német nevű és származású, munkaképes korú nők és férfiak egy részét.¹³ Az év első hónapjának végén, a január 25–26-án tartott minisztertanácsi ülésen a belügyminiszter tudatta, hogy „az elszállított balmazújvárosiak kéri, ha már elvitték őket, ne mint németeket kezeljék, mert ők maguk magyarok.”¹⁴ Pár nappal később, a február 1-jén tartott minisztertanácson dr. Vásáry István pénzügyminiszter adott hangot aggályainak, mondván, „hogaz internálási kötelezettség csak a német állampolgárokra vonatkozik”. Épp ezért „jogellenesnek minősíti”, hogy „tiszta magyarokat és német nevű magyarokat elhurcoljanak.” A kormányfő szerint Diósgyőrből 500 főt hurcoltak el. Gr. Teleki Géza menekültügyi kormánybiztos kinevezését sürgette, javaslatát elfogadták, de a megvalósítás ideje kitolódott.¹⁵ Az anomáliákat a külügyminiszter sem rejtette véka alá, mert – mint február 3-án, a kormány többi tagjával tudatta – a „szovjet erők hadműveleteinek biztosítására mindazon német nevűeket is ártalmatlanná teszik, akik a front mögött esetleg káros tevékenységet tudnának kifejtteni.” Csupán tudomásulvételként mindehhez hozzáfűzhette, hogy „a német nevű magyarokat ezen pontra hivatkozva nem lehetne deportálni.”¹⁶ Február 9-én a kormányülés jegyzőkönyve azt rögzítette, hogy a volksbundistáknak „tudvalevőleg kettős állampolgárságuk van.”¹⁷ Somogy vármegye alispánja valamennyi ki nem ürtett község elöljáróságát arra utasította, hogy a „munkaképes német lakos-

ság”-ot írja össze „késelem nélkül,” ellenkező esetben „az orosz katonai parancsnokság saját személyében fogja felelősségre vonni” az elöljárókat.¹⁸ Február 9-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság [a SZEB] egyik meghatározó személyisége, Alekszandr Mihajlovics Beljanov vezérőrnagy felszólította a belügyi tárca vezetőjét, dr. Erdei Ferencet, hogy „a Magyarországon élő németekről (a zsidók kivételével) állítson össze egy kimutatást.” Kilenc nappal később a SZEB illetékese kézhez vehette az addig beérkezett jelentések alapján összeállított névjegyzéket. Ebből értesülhetett arról, hogy Békés, Csanád és Hajdú megyékben nincsenek internálótáborok.¹⁹ Ettől, dr. Erdei összeállításának elkészültétől függetlenül a szovjet katonai hatóságok határozottan cselekedtek, és a fővárosban, Kismaroson, Szerencsen stb. a „németeket és német nemzetiségű magyar állampolgárokat” összegyűjtötték, és megkezdték fogolytáborokba csoportosításukat.²⁰ 1945 februárjában a Szatmár megyei németek egy csoportját elhurcolták az országból keletre, ők, a többiekkel együtt 40 ezernél is többen voltak.²¹ Február 28-án a fegyverszüneti egyezménybe foglaltak addigi végrehajtásáról tájékoztatást kapott a SZEB. Március 8-án Nyíregyházán felállították az internálótáborot.²² Március 9-én a kabinet arról határozott, hogy a német származásúak közül azok, „akik kettős állampolgárságúak, akik volksbundisták, akik elárulták a magyar ügyet, akik vagy hozzátartozóik az SS-ben szolgáltak, akik visszánémetesítették nevüket vagy német állampolgárok, semmiféle segélyben nem részesülnek.”²³ A hónap végén Békásmegyeren internálták a németeket.

Amíg a békásmegyéri intézkedést az előbbieket alapozták meg, addig a földreform során 33.308 volksbundista 176.781 (más források szerint: 204.116) kh földtulajdonát osztották szét.²⁴ A tőlük elkobzott és szétosztott föld ügye elválaszthatatlan az ún. „fasiszta maradványok” elleni, sokrétű, megtorló intézkedési sorozattól.²⁵

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 81/1945. M. E. sz., népbírászkodást bevezető rendelete népellenes bűnösnek minősítette azokat, akik fasiszta vagy demokráciaellenes törekvéseknek vagy a társadalom egyes rétegei üldözésének célját szolgáló hivatalos szerv, (nyilas) párt vagy társadalmi szervezet besúgójaként működtek, vagy adatokat szolgáltatottak. A fasiszta, illetőleg demokráciaellenes pártban, szervezetben vagy alakulatban tisztséget vállalt, avagy tagjaként tevékenyen működött, így a Volksbund tagjait szintén népellenes bűnösöknek minősítette, főbüntetésként kettőtől öt évig terjedhető börtönbüntetés kiszabását tette lehetővé.²⁶ A népügyészési, majd népbírósi (és miként az internálási) eljárás alá vontak sorsának alakulását – a büntetések lefolyását vagy felfüggesztését – a kitelepítések határozták meg.

Az 1945-ös, az ún. fasiszta pártokat és egyesületeket feloszlató rendelet háttérében kitapinthatók a kommunista kezdeményezések. Az illegalitás körülményei között Budapesten, a Kállai Gyula és Rajk László által 1944. október 2-án készített programtervezet szorgal-

mazta „minden fasiszta és reakciós párt vagy szervezet végérvényes” betiltását. A magyar kommunisták moszkvai emigrációban élő tagjainak *Révai József* által megfogalmazott moszkvai akcióprogramja kimondta, hogy fel kell oszlatni „a fasiszta, hazaáruló, német zsoldban álló szervezeteket: a Volksbundot...” És így tovább. Erre épült a Debreceni Néplapban 1944. november 30-án közzétett kommunista programjavaslat, amit szó szerint áttettek a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1944. december 3-án ismertté vált programjába: „...fel kell oszlatni az összes fasiszta, népellenes, német zsoldban álló szervezeteket. Vagyonukat el kell kobozni. Sajtójukat be kell tiltani...” Ezt tartalmazta a fegyverszüneti szerződés, majd az 1945. február 26-án elfogadott 529/1945. M. E. sz. rendelet, amit csak március 17-én publikáltak a hivatalos lapban. A feloszlatandók között azonban a Budapesten, 1938. november 26-án a 139 településről megjelent 508 képviselő által megalakított és közgyűlést tartott Volksbundot nem sorolták fel.²⁷

A határon innen és túl kezdetét vette a németiség vesszőfutása, függetlenül a második világéget megelőző vagy az alatti magatartásától. *Grósz József* kalocsai érsek 1945. április 19-én – miközben okkaljoggal minősítette megalapozottnak az amerikaiak és az angolok felháborodását a buchenwaldi koncentrációs táborban talált állapotok miatt – nem hallgathatta el naplójában, hogy „Bácskából megdöbbentő hírek érkeznek.” Az oroszok „egyes német községek egész itt maradt lakosságát egyszerűen elhajtották; hogy hová, senki sem tudja.”²⁸ 1945. április 12-éig Budapesten 8260 „fasiszta és más reakciós elemet” vettek őrizetbe. A fennmaradt nyilaskeresztes és volksbundista katonák alapján mindazokat internálták, akik a pártba 1941 júniusa, a szovjet–német paktum érvénytelenné válása, a Szovjetunió elleni német támadás után léptek be, illetve a Volksbundnak megalakulásától bármikor tagjai lettek.²⁹

A PÁRTOK ÉS A „SVÁB-KÉRDÉS”

A magyarországi Hitler-barát németek és az itt élő, másként érző németiség kitelepítése egybekapcsolódott, és eleve több lett, mint a „fasiszta maradványok” felszámolását célzó intézkedés. A németekkel szembeni hettekkel-hónapokkal későbbi politika nem szakítható el az *Eduard Beneš*-féle tervek csehszlovákiai megvalósításától,³⁰ az ottani magyarság és a magyarországi németiség kitelepítése így kapcsolódott egybe.

Miként viszonyultak a „sváb-kérdés”-hez a politikai pártok? A Moszkvából hazatért kommunisták programjával lényegében azonos Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjavaslata szakított a korábbi évtizedek nemzetiségi politikájával. Szegeden azonban nem foglaltak állást az országban élő nemzetiségekről. Hátterében az húzódott meg, hogy a budapesti és a moszkvai [utóbb szegedi, debreceni – Z. T.] programkészítő magyar kommunisták – Kállai és Rajk, illetve *Gerő Ernő* és *Révai* – másként ítélték meg a nemzetiségi kérdést.

Amíg ebben a budapestiek nagy hangsúllyal és részletes kifejtéssel foglaltak állást 1944. október 2-án, addig a moszkvaiak 1944 őszen, a Magyarországon élő nemzetiségekről nem tárgyaltak tanácskozásaikon, viszont – miután szerintük Magyarország és szomszédai között etnikai határt alkotni lehetetlen – helytelenítették az áttelepítést.

A helyzet azonban úgy hozta, hogy az MKP nemzetiségi politikájának mégis sarkalatos pontjává vált a kollektív felelősségről és felelősségre vonásról történő állásfoglalás. Megfogalmazása nehéz volt, mert az ország környezetében, a nem kevés magyar lakta Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Szovjetunióban, valamint távolabb, Lengyelországban a német kérdést a kollektív felelősségre vonás oldaláról közelítették meg. Sőt, az 1945. április 5-ei, ún. kassai kormányprogram a magyarság kényszer kitelepítését tűzte ki célul.³¹

A későbbiek ismeretében fogalmazható meg, hogy a „gyűlölet politikája”³² a „minden sváb volksbundista” elvet valló *Kovács Imre* parasztpárti főtitkár 1945. április 7-ei megnyilatkozásával vette kezdetét, aki a földreform ürügyét meglövegolva akként fogalmazott, hogy „a svábság egy batyuval jött ide, egy batyuval menjen is.”

Négy nappal később, a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén, a fővárosi földigénylő bizottságok megalakításáról szóló napirendi pont vitájában a parasztpárti előadó, a főtitkár megismételte tézisé: „minden sváb volksbundista volt.” A szociáldemokraták képviselőiben *Szakasits Árpád* óvott az általánosítástól, felvetve a kollektív felelősségre vonás problémáját.

A kommunista *Gerő* elutasította a polgári demokrata párti *Supka Géza* támadhatatlannak tűnő érvelését a politikai felelősség és a nemzetiségi hovatartozás viszonyáról, aki szerint „demokráciában nem szabad senkit azért sújtani csupán, mert egy fajhoz tartozik,” illetve a Volksbundhoz való tartozásért szükséges a retorzió, „de nem azért, mert svábok.” *Gerő* úgy vélte, hogy „nem egyedül [Adolf] Hitler bűnös a most történektekben, hanem a németiségnek is osztozni kell sorsában.”³³ Sőt, a kommunista politikus érvei mögött *Vjacseszlav Mihajlovics Molotov* szovjet külügyi népbiztosnak a moszkvai brit nagykövethez, *Archibald John Clark Kerr*hez küldött 1943. június 7-ei levelében – a magyar nép háborús felelősségéről – vallott felfogása érezhető.³⁴ *Gerő* „kvázi” travesztálta a szovjet álláspontot a magyarországi németekre. Napokkal később a kiscgazdák a parasztpártiakhoz és a kommunistákhoz hasonló módon foglaltak állást: „ki kell telepíteni a hazai svábságot.”³⁵ Pár nappal később, április 18-án már differenciáltabban fogalmaztak,³⁶ de tervezetet is készítettek a kitelepítésre.³⁷

A parasztpárti, kizárólag a mentesültekre ki nem terjedő kitelepítést, tehát kollektív büntetést szorgalmazó elképzelések ismertté válását követően újra megnyilatkozott a főtitkár, *Kovács*: „nincs irgalom, nincs kegyelem. A legradikálisabb megoldást követeljük: a svábokat egytől egyig ki kell telepíteni az országból. Le merjük írni, ki merjük mondani: harminckilós csomaggal és ötven pengővel menjenek.”³⁸

Az országba érkezett, máshonnan elüldözöttek letelepítésével egyfajta rátelepítés vette kezdetét, és ezzel párhuzamosan, 1945. tavasz utójától felszaporodtak a baloldali sajtóban a németek kollektív felelősségre vonását, kitelepítését szorgalmazó írások, amelyek tartalmukat tekintve egybeestek (nem véletlenül) *Kliment Jefremovics Vorosilov* marsallnak, a SZEB magyarországi vezetőjének a németek kollektív büntetését szorgalmazó elképzeléseivel.³⁹ A sztálini vonalat képviselő és „folyamatosan radikális németellenes intézkedéseket” követelő MKP vezetői nyilvánosan nem érveltek a kollektív felelősségre vonás mellett – mint ritka kivételként a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén 1945. április 11-én Gerő (vagy majd a későbbiekben, augusztus végén Székesfehérváron *Farkas Mihály*), – de a „belső, zárt üléseken” (ahol és amikor lehetőségük nyílt rá) mellette szólaltak fel. Mindezek nem választhatók el a népbíró-sági perekről tudósító sajtótermékek esetenkénti uszító hangvételétől, a hazai nacionalista tendenciák felerősödésétől, amelyekben a háborús felelősség németekre történő áthárításának szempontjai is kimutathatók.

Pokorny Hermann altábornagy (akit 1945. február 5-én neveztek ki a magyar és a szovjet fél közötti összekötő törzs élére, majd a Külügyminisztérium Fegyverszüneti Ügyosztályának vezetője lett) külön tájékoztatót állított össze a fegyverszüneti szerződés betartását gátló és megnehezítő körülményekről 1945. április 26-án. A magyar kormánynak a németek internálását illető kötelezettségét ekképp látta: „e pont rendszeres végrehajtását az a tény nehezíti meg, hogy e tekintetben nemcsak a magyar, hanem a szovjet hatóságok is, egymástól függetlenül tevékenykednek. További komplikációt okoz az is, hogy a szovjet hatóságok nemcsak német állampolgárokat, hanem németajkú vagy német nevű magyar állampolgárokat is internálnak. Ennél az eljárásnál a szovjet hatóságok gyakran nem is veszik tekintetbe, vajon az illető a »Volksbund« tagja volt-e vagy sem, úgyhogy a magyar államhoz hűséges és fasisztaellenes elemek is meg nem érdemelt elbánásban részesülnek.” Mindezt a kormányhoz befutó panaszok, kérelmek jelzik. *Pokorny* a megoldásnak azt vélte, hogy ha a szovjet illetékesek „részletes névjegyzékeket bocsátanak a magyar kormány rendelkezésére, kit és hol internáltak német mivolta vagy németbarátság gyanúja vagy más politikai ok miatt.” Okkal hitte úgy, hogy „e nélkül rend és rendszer a kérdés igazsága és tökéletes likvidálásában nem érhető el”.⁴⁰

1945. április 27-én kormányülést tartottak. Tudomásul vették a belügyminiszteri előterjesztést, ami egyértelműsítette, hogy a Magyarországra menekültek ügyének elintézése „csakis az amúgy is megoldásra váró sváb kérdéssel kapcsolatosan képzelhető el. Szükségesnek mutatkozik az országban lakó, elsősorban a Tolna és Baranya megyei svábság gyors és radikális összehelyezése.” *Dr. Erdei* azért kardoskodott emellett, mert „az így felszabaduló gazdaságokat népesíthetik be azután a menekültek,” akiknek az ügyét kormánybiztos felügyelje, rendezze.⁴¹ A vita során a külügyminiszter már azt is érzékeltette, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizott-

ságnál tevékenykedő csehszlovák megbízott, *dr. Dalibor Milos Krno* egyetemi tanár akként érvelt előtte, hogy abból a csehszlovákiai magyarok „áttelepítésére is gondolnak” (az előterjesztés ennek egyes tényeiről már tudósított). Ezért ő „óvatosságra int a svábság kitelepítésével kapcsolatban,” sőt, „kívánatosnak tartja,” hogy taktikai okokból „ne a németsegről, hanem a volksbundistákról beszéljünk.”⁴²

Ezt követően, még ugyanezen a napon ülésezett az MKP Központi Titkársága is, ahol határozatot fogadott el arról, hogy *Nagy Imre* dolgozza ki a német kitelepítés tervezetét.⁴³ (Az FM élén álló politikus álláspontja csak az 1945. novemberi választást megelőző időszakból ismert. Akkor úgy vélekedett, hogy a „hazaáruló volksbundista svábok” eltávolítása után a korábbiakban tulajdonukba került birtokokra az MKP másokat kíván telepíteni, akiknek át kell adniuk gazdaságaikat az élő és holt felszerelésekkel együtt.)⁴⁴

Egy nappal a kormányülés határozatát követően asztalhoz ült a belügyminiszter, két társával, az igazságügyi és a népjóléti tárca vezetőjével, valamint a meghívott szakértőkkel. A tervezett szervezet nevét – tekintettel a környező államok érzékenységre – nem „menekültügyi,”⁴⁵ hanem „áttelepítési” kormánybiztoságként fogadták el. *Dr. Erdei* hangsúlyozottan szólt arról, hogy a német kitelepítés mekkora feladatot ró majd e szervre.

Amikor a hó végén, 1945. április 30-án *Pokorny* aláírta a „Harmadik tájékoztató összefoglalás”-t, abban – mondhatni rezignáltan – csak annyit érzékeltetett, hogy a németek internálását, rendőrhatalom alá helyezését Magyarország végleg „csak akkor” teljesítheti, „amikor az egész országban a magyar közigazgatás érvényesül.”⁴⁶ Azaz: a kettős hatalom időszaka megszűnik, és a szovjet katonai hatóságok nem avatkoznak ennek a fegyverszüneti kötelezettségnek a végrehajtásába.

Az 1945. május 1-jén zajlott pártközi tárgyalások a németekkel szembeni kollektív felelősség felvetésének irányába mutattak.⁴⁷ A tanácskozásról eddig jegyzőkönyv nem került elő. Ismert azonban a belügyminiszter másnapi tájékoztatója a pártjának, a Nemzeti Pártszövetség Intézőbizottságának üléséről készült jegyzőkönyvből, miszerint [a Népgondozó Hivatal] „... fogja ellátni a svábok kitelepítését is. Ennek a kitelepítésnek azonnal meg kell történnie. A háború előrehaladásával Ausztria helyzete rendeződik, – mondta *dr. Erdei* – és akkor esetleg az angolok nem fognak belemenni egy ilyen kitelepítésbe Ausztria területére.”⁴⁸ A május 4-én tartott minisztertanácson a belügyminiszter javaslatot tett a Népgondozó Hivatal felállítására, vezetőjének (a később ki is nevezett) *id. Antall Józsefet* ajánlotta. Mint mondta, „a rendeletnek egy fontos része a svábság kitelepítése.” Nem hallgatta el, hogy ez „igen kényes kérdés,” mert bekövetkezhet a „visszahatása...,” ezért nem a németességgel, csak – és oly fontosnak vélte, hogy utóbb, saját kezével beírta a szövegbe – a fasiszta németekkel szembeni alkalmazásáról lehet beszélni.” A kormányfő, egyetértve belügyminisztere előterjesztésével, egyrészt aláhúzta ennek fontosságát, másrészt ő maga is

intern (belső) rendelkezés kiadását szorgalmazta a németek kitelepítésére.⁴⁹ A rendelettervezetet elfogadták.⁵⁰

A május elseji pártközi értekezleten elhangzottakról egy nappal a Győzelem Napja után, 1945. május 10-én, a már egy hónapja folyó⁵¹ legvadabb németellenes sajtókampány idején – nem kívánván elmaradni a „koncert” többi résztvevőjétől – az MKP központi lapjában kifejtették, hogy meg nem nevezett „illetékes körökben az az elgondolás került előtérbe, hogy a svábokat kollektíven teszik felelőssé bűneikért.”⁵² Ennek ellenére az MKP 1945. május 20–21-én tartott pártértekezletének határozata (miként a pártvezetés is) taktikai okokból hallgatott a magyarországi nemzetiségekkel összefüggő elképzeléseiről. Az 1944. októberi pártprogram nemzetiségi téziseit – noha hivatalos pártfórum nem fogadta el, mert Szeged után aktualitását veszítette – 1945–1948 nyara között az MKP „szem előtt tartotta.” Annak ellenére, hogy a hazatért és a pártvezetést átvevők figyelmét a német kitelepítés és a szlovák–magyar lakosságcsere kötötte le.⁵³

A NÉPGONDOZÓ HIVATAL

Miután pártközi tárgyalásokon határoztak a németiség sorsáról, a kiépült politikai rendőrség egyre fokozódó aktivitással internálta (immár országszerte) a németeket, akikkel szemben a hatóságok és a pártok, szervezetek tagjai (esetenként brutalitással párosulva) a legfondorlatosabb módon léptek fel. A felállított Népgondozó Hivatal valójában (a BM elképzelésének megfelelően) kormánybiztosságként funkcionált (de különböző okok miatt mellőzték ennek néven nevezését). Egyik legfőbb feladata a „hazatelepülő” magyarság (csángók, székeleyek) letelepítése mellett a németek kitelepítésének előkészítése (majd részben végrehajtása) lett. A Népgondozó Hivatal feletti felügyeletet „a népjóléti miniszterrel egyetértve” a belügyminiszter gyakorolta. Őt feladata közül a legutolsóban rögzült „a fasiszta németek kitelepítésének végrehajtása”, a 7. §. pedig azt tartalmazta, hogy ennek „végrehajtásáról külön kormányrendelet intézkedik.”⁵⁴ A németekkel szembeni társadalmi-politikai akciókat, agresszivitást rendeleti keretekkel „törvényesítették.”

1945. május 5-én, a SZEB alelnökével, *Mihail Mihajloviics Sztahurszkij* altábornaggyal és munkatársaival tárgyalt a magyar kormányfő négy minisztere társaságában. A gazdasági javak elhurcolásáról cseréltek véleményt, a németek ügyéről azonban hallgattak a felek.⁵⁵

Május 10-én tették közzé a Népgondozó Hivatal felállításáról szóló határozatot a hivatalos lapban. Aki hozzájuthatott, nem lehetett kétsége afelől, hogy mi várható a közeljövőben.

1945. május 14-én a koalíciós pártok vezetői kísérletet tettek arra, hogy megtárgyalva „a hazai fasiszták ügyét,” pártközi értekezleten egyeztessék kitelepítési elképzeléseiket. A Miniszterelnökségen pártközi értekezletet tartottak. Ezen, dr. Erdei előterjesztését követően *Veres Péter*, *Szakasits*, *Rákosi Máttyás*, *Ko-*

vács Imre (kétszer), gr. Teleki, *Tildy Zoltán*, *Zentai Vilmos* és *Gyöngyösi János* fejtette ki álláspontját. A vita során kifejeződtek dr. Erdei a külügyminiszter segítségével összegezte.

Az előterjesztést a belügyminiszter *Bibó István*, a Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályának vezetője által készített memorandum alapján exponálta.⁵⁶ Jelezte, hogy a sajtóban egyesek a „teljes kitelepítés érdekében” emeltek szót. Ezért, taktikai kérdésként szólt arról, hogy „nem célszerű a teljes sváb kitelepítés mellett hírt verni, mert könnyen visszaüthet ránk. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy a trianoni határon kívül igen sok magyar él, és ha mi a sváb kérdésben ilyen »generális« kitelepítésre precedenst adunk, esetleg nekik is hasonló elbánásban lehet részük.”⁵⁷ Három utat vázolt fel. Egyfelől „a sikeres és gyors megoldás nem lehetne más, mint a svábság kitelepítése, amely... az adott körülmények szerint lehetetlen.” Másfelől szólt a „bizonyos mértékben leplezett és részleges megoldás” lehetőségéről. A „fasiszta németek” „jogászilag” legszélesebben értelmezhető körét vontá volna közéjük, de – mint mondotta – ez a megoldás is „nagyon megfontolandó és bizonyos mértékben aggályos.” Végül a „minimális” megoldást vetette fel. E szerint a földreformmal és telepítéssel összefüggve vetnék szét a németiség egységes tömbjeit, egyfelől dolgoztatnák őket a gyűjtőtáborokban, másfelől büntető eljárásoknak vetnék alá a „fasiszta németeket,” illetve kitelepítenék az országból. A belügyminiszter nem tagadta, hogy felhatalmazta egyes, „érdekelt” megyék főispánjait, hogy a határokon túlról érkező magyarok letelepítése érdekében „kiüríthetnek részben vagy egészben volksbundista sváb községeket.” Amíg ezt a főispánok „a körülményekhez képest igen szolidan” hajtották végre, addig Tolna megyében, a földreform végrehajtásával összefüggve, a Földművelésügyi Minisztérium, illetve a földhivatal megbízása alapján néhányan, főképp Bodor megbízott „22 község” svábjaikat gyűjtőtáborba vitette.⁵⁸ Mindezt a pécsi szociáldemokraták joggal sérelmezték, mert mint dr. Erdei felidézte felszólamlásukból, oly módon „történik a németek mobilizálása, mint ahogy a fasiszták a zsidókkal csinálták.”

A külügyminiszter a magyarországi németiségről szólva kifejtette, hogy velük szemben „egy bizonyos kollektív felelősség” megállapítható. Óvatosságra intett a Csehszlovák Köztársaságban a magyarokkal és a németekkel történtek miatt. Utalt rá, hogy feltétlen szükséges a SZEB-nél tájékozódni: „vajon a német kérdést a szövetséges nagyhatalmak nemzetközi vagy kisebbségi kérdésnek tekintik-e. A Szovjetunió itteni politikai szerve a leghatározottabban kijelentette, hogy a németek kérdését ők – Gyöngyösi szerint –, mint egyetemleges érvényű nemzetközi kérdést kezelik.” Az angol-szászok véleményét ekkor még nem tudta ismertetni,⁵⁹ de – mint mondotta – a szovjet „álláspont ránk nézve politikailag a legfontosabb is, és kb. fedi a magyarságnak a sváb-kérdésben mutatott törekvéseit is.” Igyekezett azonban türelemre inteni, utalva arra, hogy célszerű lenne bevárni valamennyi érintett, tehát mindhárom

nagyhatalom álláspontját, és csak ezután kezdődjön a kitelepítés.

Veres, a Nemzeti Parasztpárt országos elnöke az Országos Földbirtokrendező Hivatal addigi működéséről szólt. Szakasits óvatosságra intett minden tekintetben. Nem lehet „népekkel és fajjal szemben felvetni” a kollektív felelősséget (amit azonban ő megengedhetőnek tartott az intézményekkel, például a csendőrséggel szemben).

Rákosi elvetette, hogy „a szlovákiai magyarok kérdése és a magyarországi volksbundista németiség” kérdése azonos módon ítéltessék meg. Szerinte nincs „sváb-kérdés,” hanem a fasiszta németek ügyét kell rendezni. Ha nem lesz „általános németüldözés,” akkor a kitelepítés nem okozhat precedenst. Hangsúlyozottan szólt arról, hogy „a kérdést feltétlenül a SZEB orosz tagjaival kell elsősorban nyélbe ütni,” mert a Vörös Hadsereg szállta meg mind Ausztriát, mind Németországot, azt a két államot, ahová a kitelepítés irányulhat.

A Nemzeti Parasztpárt főtitkára, Kovács egyetértett abban, hogy a „sváb-kérdés” nem faji kérdés. De – pár perccel később nem rejtette véka alá, hogy a volksbundistákat, SS-legényeket – „a leghelyesebb volna egy batyuval elindítani őket nyugat felé.” Mi legyen azokkal, akik nem tartoznak a fasiszta németek közé, akik maradnak? A vitatható múltú egyének esetében „az önkéntes jellegű” eltávozást szorgalmazta, akik magukkal vihetik azt, amit tudnak. Az elbánás különbözősége jelezne azt, hogy miként tesz közöttük különbséget az eljáró hatóság. Végül szót emelt azért, hogy „a svábság itthon maradó részét” össze kell telepíteni.

Gr. Teleki helyeselte az előtte szólók érvelését, szerinte Magyarországon „volksbundista vagy fasiszta kérdés” van. Szemben Kováccsal, ő a németek széttelepítése mellett kardoskodott.

Tildy is arra emlékeztetett, hogy itt nincs faji kérdés, „amit mindig mélyen elítéltünk.” De egyúttal felhívott a gyors cselekvésre, és utalt arra is, hogy miután egy demokratikus Ausztria körvonalazódik, felmerül annak a jogos igénye, hogy a kitelepítés ne ide, hanem attól nyugatra irányuljon, oda, ahonnan a „német telepések... eredtek ide.”

Zentai egy központi igazoló szerv felállítása mellett emelt szót, épp azért, hogy az egyéni és ne a kollektív felelősség legyen megállapítható. Aggályosnak vélte Kovácsnak a maradók széttelepítésre vonatkozó elképzelését. A parasztpárti főtitkár vitába szállt vele: igen szigorú igazoltatást követelt, mert – mint mondotta – „aki nem volt volksbundista, az nem biztos, hogy antisziszta.”

Az ismét szót kérő külügyminiszter a kitelepítés akutságát és azt hangsúlyozta, hogy mennyire fontos a napirend ügyében az értekezleten a „megegyezés” elérése. A pártok konszenzussal megállapodtak abban, hogy nem a magyarországi németiségről, hanem a „hitleristáknak a felelősségre vonásáról” intézkednek. Az SS-tagga és ekként német állampolgárrá váltak azért büntethetők, mert önkéntes lemondásukkal elvesztették a magyar állampolgárságukat, így internálják őket kite-

lepítésükig. A Volksbund tagjainál a felszólalók többsége a „gyűjtőtábor és kitelepítésre előkészítésüket” tartotta szükségesnek, és ennek érdekében a külügyi tárca sürgősséggel tárgyaljon a SZEB-bel. „Általános” véleményként fogalmazódott meg, hogy a politikailag „felelősségre nem vonandó” németek esetében lehetővé kell tenni az „önkéntes” kitelepítést is. A Magyarországon maradók kizárólag széttelepíthetők, és nem alkalmazható „semmiképp sem [a] gettószerű elzárás.”⁶⁰

Tehát a kollektív felelősségre vonást elutasító álláspont jegecesedett ki, elvi szintre emelték a tézist: „Magyarországon nincs sváb-kérdés, csak német fasiszták kérdése van.” Az SS-be léptek és (földjeik elkobzása után) a volksbundisták kitelepítését szorgalmazták. Az értekezlet állásfoglalása meghatározta az Ideiglenes Nemzeti Kormány álláspontját is.⁶¹ A kiadott kommuniké dr. Erdei javaslatának felelt meg, a pártok „a hazai németiség fasiszta tömegének felszámolásáról” egyeztek meg.

Dr. Gyöngyösi külügyminiszter (aki április 22-én még az országot „hátba döfő svábság” megtorlásáról szólt) a május 14-én tartott pártközi tárgyalást követően két irányban intézkedett. Előbb, május 15-én látogatást tett a szovjet követnél. Tájékoztatta *Georgij Makszimovics Puskin*t arról, hogy előző nap miként határoztak a pártok a németiség jövőjéről, arról, hogy „a hazai németiséggel szemben” nem vetik fel „a kollektív felelősség kérdését,” azaz a pártközi értekezlet határozata „nem alkalmaz megtorlást egy faj vagy nemzetiség ellen.” Ezzel szemben „kíméletlenül jár el a németiség azon tagjaival szemben, akik a magyarsághoz hűtlenek lettek, a hitleri Németországot támogatták, vagy mellé álltak, és ezzel menthetetlen károkat okoztak az országnak.” A felelősségre vonás ezért érinti azokat, „akik az SS-ben szolgáltak vagy volksbundisták voltak, vagy nyilas és hazaáruló tevékenységükkel követtek el bűnt.”

Az internáltak ügyét is megvitatta a szovjet követ, Puskin, és a magyar külügyminiszter. Dr. Gyöngyösi szerint előző nap arról határoztak a tanácskozáson jelen voltak, hogy ő kérje fel a szovjet kormányt: „tegye lehetővé, hogy ezek a volksbundista német elemek... eltávolíttassanak, mégpedig lehetőleg Németország” Vörös Hadsereg által megszállt területére. A külügyminiszter külön felhívta a figyelmet arra, hogy a jelzettek esetleg Ausztriába történő telepítése azzal a veszéllyel járhat, hogy visszaszöknek. Puskin haladéktalan intézkedést ígért, kérte, hogy közölje vele dr. Gyöngyösi „azt a várható létszámot, amely az intézkedés által érintve lesz.”⁶² A pártközi értekezlet után, a SZEB elnökéhez írott levelében dr. Gyöngyösi a Volksbundtagság alapján 300 ezer német kitelepítését említette.⁶³

Május 18-án tájékoztatta dr. Erdei a minisztertanácsot a „sváb-kérdés”-ről, beszámolóját tudomásul vették. E szerint a telepítéssel kapcsolatban kívánatos:

1. az akció keretében kizárólag német fasisztákról beszélni,
2. SS-eket állampolgárságtól megfosztani és internálni,
3. Volksbund tagok internálása és kitelepítése,

4. politikailag nem exponáltak kitelepítésének előmozdítása és

5. a sajtó hangjának lecsendesítése.”⁶⁴

A kormány június 13-án, valamint egy héttel később ezen szempontokat figyelem véve hozott határozatokat a németiség egy részét sújtó intézkedésekről.⁶⁵ Ugyanakkor a beszámoló 4. pontja jelezte, hogy a pártközi értekezlet határozatához képest a kitelepítésre várók körét szélesebben értelmezte a kormányzat. A kérdés adott volt: miért? Puskin és dr. Gyöngyösi megbeszélése vagy egyéb csatornán érkezett titkos szovjet ígéret játszott-e benne szerepet, akkor még nem volt mindenki előtt ismert.

Annyi rögzíthető, hogy miután így, előzetesen a külügyminiszter tanácskozott Puskin szovjet követtel, 1945. május 26-án, neki küldött emlékeztetőjében jelezhetette: „a fasiszta szellemtől áthatott és a magyar érdekekkel szembehelyezkedett magyarországi németek felelősségre vonása folyamatban van.” Felvetette: a vétkesekkel szembeni retorzióhoz, a szovjetek által megszállt németországi területekre való áttelepítésükhöz a szovjet kormány „hozzájárul-e?” Mint írta, „200–250 ezer németről lenne szó.”⁶⁶ A jegyzék kulcsgondolata – amire később, augusztusban is visszatért a külügyi, és javaslata alapján a belügyi tárca is – ekként rögzült: „azokat a németeket, akik Magyarország ügyét elárulták, és a hitlerizmus szolgálatában állottak, szükséges volna az ország területétől eltávolítani, mert csak ilyen módon lenne biztosítható, hogy többé német szellem és német elnyomás ne lehessen.”⁶⁷ Azaz nem jelentett mást, mint azt, hogy „a magyar kormány a kitelepítést nem a faji alapon álló, a hitlerizmusra emlékeztető kollektív eljárással, hanem a magyar nemzet ellen elkövetett bűnösség és a nemzeti szocializmus mellett való állásfoglalás megtorlásaként szándékozott végrehajtani.”

Május 25-én a minisztertanács a Népgondozó Hivatal szükségleteinek fedezésére 6 millió pengő hitelt szavazott meg.⁶⁸ Két héttel később, a június 8-án tartott minisztertanácsra dr. Erdei már a napirend előtt szót kért, tiltakozott, hogy a „sváb-kérdés”-ről készített rendelettervezetet kihagyták az ülés tárgysorozatából.⁶⁹ Öt nappal később vitatták meg, úgy, hogy előbb a magyarországi hitleristákra vonatkozó intézkedéseket és a Népgondozó Hivatal hatáskörének kiterjesztésére vonatkozó rendelettervezetet, majd pár perccel később a magyarországi szlovák mozgalommal összefüggő előterjesztést tárgyalta meg a kabinet. Ez utóbbi vitája során vált nyilvánvalóvá, hogy a németek kitelepítése nem csupán magyar belügyi, hanem komoly nemzetközi vonatkozásokkal bír.

Dr. Erdei hiába hivatkozott arra, hogy a „pártok már megtárgyalták a tervezetet, és megállapodásszerű anyag került előterjesztésre.” A kormányfő ugyanis úgy határozott az igazságügyminiszter kezdeményezését követően, hogy a belügyminiszter tervezetét még tárgyalja meg a „törvényelőkészítő bizottság,” és a felülvizsgált javaslatot vitassa majd meg a kabinet.⁷⁰ A magyarországi szlovák mozgalomról folytatott vita során dr. Gyöngyösi ismertette, hogy mi az Amerikai Egye-

sült Államok álláspontja a Csehszlovák Köztársaságból „kitelepítendő németek kérdésében.” Minden annak függvényévé vált, miként orvosolhatók a Németországot megszálló szövetséges hatóságok egymás közötti problémái, konfliktusai. „A kisebbségeket csak a nemzetközi egyezmények végrehajtásaként szabad áttelepíteni – szögezte le dr. Gyöngyösi, és – az áttelepítés csak fokozatosan történhet.” Az USA „nem tartaná igazságosnak, hogy egy kisebbséget alkotó etnikai csoport minden tagját bűnösnek kezeljenek pusztán népi származásánál fogva. Egy faji eredetű teljes kisebbségi csoportot nem lehet háborús bűnösnek kezelni” – húzta alá, és utalt arra, hogy hasonlóképp vélekedik az amerikai hatóság a környező országok magyar kisebbségének ügyéről.⁷¹

Ilyen előzmények után terjesztette ismét a minisztertanács elé a „magyarországi hitleristákra vonatkozó” javaslatát dr. Erdei, és azt módosításokkal és kiegészítésekkel a jelen voltak elfogadták.⁷² Dr. Vásáry, valamint Gerő, dr. Molnár Erik és Nagy Imre nem írta alá a jegyzőkönyvet, nem tudni, hogy mi okból.⁷³ A hivatalos lapban július 1-jén tették közzé a „3820/1945. M. E. számú rendelet az 1710/1945. M. E. számú rendelet 2. §-ának 5. pontja alá eső személyekre vonatkozó intézkedésekről és a Népgondozó Hivatal hatáskörének kiterjesztéséről” címmel.⁷⁴

Annak ellenére, hogy a korábbiakban számos bírálat érte dr. Gyöngyösit az általa közölt számadatok miatt, mégis a Magyar Kommunista Pártra és a vele egyetértőkre hivatkozó Vorosilov igényeivel csengett egybe a külügyminiszter újabb, immár a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot sürgető beadványa. Egy nappal a bukovinai székelyek letelepítéséről, illetve a Bonyhád környéki elkobzott földbirtokokra, házakba történt rátelepítéséről készített jelentés csonka⁷⁵ pártközi értekezleten való megvitatása után, 1945. július 5-én a magyar kormány 30/986/pol. 1945. sz. szóbeli jegyzékében kéréssel fordult a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, és segítségét kérte a „komoly veszedelmet” jelentő „svábok” Magyarországról történő kitelepítéséhez.⁷⁶ A kormányzat 200 ezer „fasiszta sváb”-ot akart kitelepíteni.⁷⁷ A magyar külügyminiszter hivatalában fogadta a szovjet követet július 9-én. Puskitól meglepetéssel értesült arról, hogy „a svábok kitelepítése és Németországba való elhelyezése igen nehéz feladat,” mert egyfelől Németország „igen nehéz népességi és gazdasági helyzetben van,” másfelől „egy jelentős része Lengyelországhoz kerül.” Dr. Gyöngyösi rezignáltan jegyezte fel, hogy a követ észrevétele igen meglepte, mert ez „ellentétben áll azzal a sugalmazással, amelyet a magyarországi sváb kitelepítési kérdésben orosz oldalról kaptunk.”⁷⁸ A május 18-ai belügyminiszteri előterjesztés „hitlerista” kitelepítettek körén túlmutató pontjára ebben rejlik a magyarázat. De egyúttal nyilvánvalóvá vált, ezért késett a hivatalos szovjet válasz. Annak tartalmát a szövetségesek együttesen alakították ki – összehangolva a csehszlovákiai, lengyelországi kitelepítésekkel – az 1945. július 17-étől augusztus 2-áig tartó potsdami értekez-

leten. A magyar kormány egy időre így szabad kezet kapott, kihasználhatta egyfajta fait accompli megteremtéséhez a helyzetet, ami nem volt (mert nem lehetett) a szovjetek ellenére sem. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány álláspontját alapvetően a csehszlovákiai egyre erőszakosabb magyarellenos intézkedések motívtávták, a hazai németellenes akciókat sürgető lépései azonban (egyúttal orosz indíttatásra utaló) politikai tü-

relmetlenséget jeleztek, és hasonló törvénytelenésekhez vezettek. Mégis Potsdam előtt, a különböző, kollektív felelősséget hangoztató megnyilatkozások ellenére a koalíciós pártok elvetették a kollektív felelősségre vonás jogosságát, és ragaszkodtak az 1945. május 14-én kötött pártközi megállapodás betartásához, különösképp a határon túli magyarság sorsára való tekintettel.

Jegyzetek

* Készült a T043731 sz. OTKA kutatás keretében.

¹A Történelmi Hivatalban 2001. május 25-én tartott konferencián „Volt-e jogi háttér a közigazgatási kényszerintézkedéseknek?” címmel tartottam előadást. Ott – időhiány miatt – nem elemezhettem széleskörűen a magyarországi németiséget ért kitelepítést. A tanulmány ezt pótolja, amelyből itt most az első fejezeteket közöljük.

²Zinner Tibor: Háborús bűnösök perci. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945–1949. [a továbbiakban: Zinner: Háborús bűnösök] Történelmi Szemle, 1985. 1. sz. 125. p.

³Sulyok Dezső: A magyar Tragédia I. (A trianoni béke és következményei), (Newark, 1954. k. n. 205. p.) A szerző a Népgondozó Hivatal Szepessy Géza által összeállított, 1945. november 26-ai jelentését használja.

⁴Tilkovszky Lóránt: Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország 1938–1945. (Budapest, 1978. 179. p., valamint Zinner Tibor: Az egyesületek, pártok feloszlata Budapest 1945 és 1948 között. II. r. Politikatudomány, 1988. 1. sz. 79–80. p.

⁵Fehér István: A magyarországi németek kitelepítése 1945–1950. (Budapest, 1988. 9–10. p.)

⁶Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948. [a továbbiakban: Pártközi értekezletek] (Budapest, 2003. 5. p.) A dokumentumokat válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket ellátta: Horváth Julianna, Szabó Éva, Szűcs László és Zalai Katalin. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (1944. december 2-án, Szegeden elfogadott) programjában található az előzmények. „II. 1. ... A földreform céljára elsősorban a hazaárulók, a háborús bűnösök, »a Volksbund-tagok, a német hadseregben szolgáltak« [saját kiemelés – Z. T.] birtokait kell igénybe venni, és teljes egészükben, minden felszerelésükkel együtt el kell kobozni”.

⁷Két év hatályos jogszabályai 1945–1946 [a továbbiakban: Két év]. Budapest, 1947. 131–132. p. Szerk.: dr. Bacsó Ferenc et alius. Magyar Közlöny, 1945. 211. sz. 1945. december 29. 12330/1945. M. E. sz. rendelet a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről. 1945. december 22. [a továbbiakban: Kitelepítési rendelet]

⁸Magyar–szovjet kapcsolatok 1945–1948, Dokumentumok, h. n., é. n., a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma és a Szovjetunió Külügyminisztériuma kiad., 36. p. Fegyverszüneti egyezmény, amelyet egyrésztől a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, az Egyesült Brit Királyság és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok, másrésztől Magyarország kötöttek meg. 1945. január 20.

⁹Magyar Közlöny, 1945. 7. sz. 1945. február 27. 302/1945. M. E. sz. rendelet a német állampolgárok rendőrhatalósági őrizet alá helyezéséről. 1945. február 20.

¹⁰Magyarországi Rendeletk Tára [a továbbiakban: MRT], 1940. III. k. (Budapest, 1941. 3239–3245. p.) A m. kir. minisztérium 1940. évi 8490 M. E. sz. rendelete a Bécsben, 1940. évi augusztus hó 30-án kelt magyar–német kisebbségi megállapodást tartalmazó jegyzőkönyv közzétételéről. 1940. november 23. A megállapodásban kettős állampolgárságról szó nem esett. Sőt: „II. A magyar királyi kormány és a birodalmi kormány között teljes egyetértés áll fenn arra nézve, hogy a fenti alapelvek semmiképpen se érintsék a lojalitásnak azt a kötelességét, amellyel a népcsoporthoz tartozó személyek a magyar államnak tartoznak.”

Másként alakult a helyzet az ún. SS-toborzások kapcsán. A budapesti német követség és a magyar külügyi tárca közötti szóbeli jegyzékek váltásával formulázott megállapodások közül az elsőt 1942. február 12-én kötötték, és 24-én lépett életbe, a második toborzás engedélyezéséről 1943. július 12-én értesítették a német kormányt. Ezek a magyar–német megállapodások azzal jártak, hogy a toborzottakat Németországban honosítani kellett, mert az SS-be lépéssel elvesztették magyar állampolgárságukat. Sőt, kezdetben a hozzátartozók állampolgársága tisztázatlan volt, mert a németek a világháború után kívántak ebben állást foglalni. A második toborzás során kötött egyezményben kimondatott, hogy a magyar állampolgárságukat veszített SS-be lépettek „örökösödési szempontból a [világ]háború végéig a magyar állampolgárokkal egyenjogúak,” hasonlóképp öröklik a földet. Az illegálisan Németországba távoztak a legálisan sorozottakkal azonos elbánásban részesültek az 1943. november 29-én kötött, 1944. február 11-én véglegesített megállapodást követően. Magyarország 1944. március 19-én bekövetkezett megszállása után, 1944. április 14-én Csatai Lajos honvédelmi miniszter és Edmund Veessenmayer írta alá a harmadik, SS-sorozást biztosító megállapodást. Ennek két §-a érintette az állampolgárság ügyét. „3. §. magyar állampolgárságú, állampolgárság nélküli és idegen állampolgárságú, német népiséghez tartozók valamennyi évfolyama közös megegyezéssel a háború tartamára a német véderő (Waffen-SS) rendelkezésére bocsáttatnak... 12. §. A német hadseregbe való belépés által nevezettek nem veszítik el magyar állampolgárságukat, azonban a szolgálat tartamára megszerzik a német állampolgárságot is.” A három akció kb. 100–120 ezer németet érintett. Vö. Tilkovszky Lóránt: SS-toborzás Magyarországon. Budapest, 1974.)

¹¹Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1944. december 23.–1945. november 15. [a továbbiakban: INK jkv.] A. k., (Budapest, 1997., Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL] kiad., 159. p. Szerkesztette, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta Szűcs László. Jegyzőkönyv, 1945. február 1. A németekkel összefüggő megállapodás hivatalos szövege: „1. b) Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy lefegyverzi a Magyarország területén lévő német fegyveres erőket, és hadifogolyként átadja azokat. Magyarország Kormánya arra is kötelezi magát, hogy internálja a német állampolgárokat.” Utóbb az „arra is” szavakat kihagyták a megjelent szövegből. (Uo. 163. p.)

¹²Sorsforduló. Iratok Magyarország felszabadításának történetéhez [a továbbiakban: Sorsforduló I.] 1944. szeptember–1945. április. I. k., Szerk.: Karsai Elek és Somlyai Magda. (Budapest, 1970. LIG kiad., 430. p.). Dr. Erdei Ferenc belügyminiszter rendelete a Magyarország területén tartózkodó német származásúak összeírásáról, munkaszolgálatra való igénybevitelük céljából. Debrecen, 1945. január 5.

¹³Magyar Nemzet, 1989. március 11. 10. p. Föglein Gizella: „... minden sváb volksbundista volt?” Kitelepítés a háború után.

¹⁴INK jkv. A. k. 150. p. Jegyzőkönyv. 1945. január 25–26.

¹⁵Uo. 152–155. p. Jegyzőkönyv. 1945. február 1.

¹⁶Uo. 174. p. Jegyzőkönyv. 1945. február 3.

¹⁷Uo. 190. p. Jegyzőkönyv. 1945. február 9.

¹⁸Kommentár, 1992. 5. sz. 12. p. Németek elhurcolása 1945-ben (Dokumentumok), in: Magyarországi németek elhurcolása 1944/45. A kollektív büntetés első állomása. (Budapest, 1990.)

- ¹⁹INK jkv. A. k. 307. p. Második tájékoztató összefoglalás. 1945. március 28.
- ²⁰Uo. 261. p. Első tájékoztató összefoglalás. 1945. február 28.
- ²¹Föglein Gizella i. h.
- ²²INK jkv. A. k. 307. p. Második tájékoztató összefoglalás. 1945. március 28.
- ²³Uo. 254. p. Jegyzőkönyv. 1945. március 9.
- ²⁴Földreform 1945. Tanulmány és dokumentumgyűjtemény. 2. sz. táblázat. (Budapest, 1965.) Az új földreform előzetes eredményei, valamint Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon. (Budapest, 1972. 39–40. p.)
- ²⁵Magyar Közlöny, Debrecen, 1945. március 18. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. M. E. sz. rendelete a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról. 1945. március 15. A 4. §. szerint: „Teljes egészében és a nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni a hazaárulók, a nyilas nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők, a Volksbund-tagok, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait”. Az 5. § szerint: „Hazaáruló, háborús és népellenes bűnös az a magyar állampolgár, aki a német fasizmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatta, aki önkéntes jelentkezéssel német fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba lépett, aki valamilyen német katonai vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött, aki ismét felvette német hangzású családi nevét.”
- ²⁶A népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. sz. és az azt kiegészítő 1440/1945. M. E. sz. rendelet szövege és magyarázata. Magyarázatokkal ellátta dr. Ries István, a NOT tanácsvezetője, az előszót írta dr. Major Ákos, a Budapesti Népbírószék vezetője. (Budapest, 1945. 32–35. p. 15. §. 5. pont és 17. §. 2. pont.
- ²⁷Politikatudomány, 1987. 4. sz. 61–62. p. és 71. p. 5. sz. jegyzet.: Zinner Tibor: Az egyesületek, pártok feloszlása Budapesten 1945–1948 között. I. r. A Volksbund alapszabályát 1939. április 13-án láttamozta a belügyminiszter.
- ²⁸Szakács Sándor–Zinner Tibor: A háború „megváltozott természetű” – Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948. (Budapest, 1997. 23. p.)
- ²⁹Ld. részletesen Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–1947. (Budapest, 1982. 79–80. p.)
- ³⁰Belügyminisztérium Állambiztonsági Operatív Nyilvántartója [a továbbiakban: BM ÁB Op. Ny.] V – 150 342. Beszámoló a politikai rendőrség munkájáról, 1945. április végén. (1990-től a BM-ben őrzött iratokkal összefüggésben számos intézkedés történt, napjainkban, az immár újabb nevet kapott, nemrég még Történelmi Hivatalnak nevezett dokumentumtárban őrzik az iratot. A kutatáskor fennállott elnevezést alkalmazom – Z. T.)
- ³¹Kövágó László: A magyar kommunisták és a nemzetiesség kérdése 1918–1948. Budapest, 1985., 312–314. p. Utóbb, az 1945 júliusában pártja nevében tollat ragadó, a csehszlovákiai magyarellenes politikát bíráló Révai nem is tagadhatta a kollektív felelősségre vonás tényét, de különbséget tett a világháborúban vesztes Magyarország tényleges bűnelkövetői és ártatlan állampolgárai között.
- ³²Fehér István i. m. 24–25. p.
- ³³A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1946. Szerk.: Gáspár Ferenc és Halasi László. (Budapest, 1975. Budapest Főváros Levéltára [a továbbiakban: BFL] kiad., 82–84. p.) Jegyzőkönyv, 1945. április 11.
- ³⁴Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban. Összeállította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Juhász Gyula. (Budapest, 1978., 158–159. p.)
- ³⁵Kis Újság, 1945. április 18. Idézi Fehér István i. m. 26. p.
- ³⁶Uo. 1945. április 26. Idézi Balogh Sándor i. m. 305. p. 293. jegyzet.
- ³⁷Balogh Sándor i. m. 81–82. p.
- ³⁸ Szabad Szó, 1945. április 22. Idézi Fehér István i. m. 34. p.
- ³⁹História, 1996. 7. sz. 9–10. p. Paul Ginder: Ki a felelős?
- ⁴⁰INK jkv. A. k. 399. p. Külön tájékoztató. 1945. április 26.
- ⁴¹Uo. 388–389. p. Előterjesztés. 1945. április 27.
- ⁴²Uo. 383–385. p. Jegyzőkönyv. 1945. április 27.
- ⁴³Politikatörténelmi Intézet Levéltára [a továbbiakban: PI L.] 274. f. 4/38. d. e.
- ⁴⁴Nagy Imre: Egy évtized. Válogatott beszédek és írások 1945–1947. I. k. Budapest, 1954. 176. p.) (Mit ad a Magyar Kommunista Párt a parasztságnak?)
- ⁴⁵INK jkv. A. k. 386–387. p. Gr. Teleki, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium irányítója már 1945. február 1-jén, majd 7-én is javasolta létrehozását.
- ⁴⁶Uo. 409. p. Harmadik tájékoztató összefoglalás. 1945. április 30.
- ⁴⁷Magyar Nemzet, 1996. január 5. Dr. Johann Till: A németek kitelepítése nem volt kötelező. A kisebbségeket kiszolgáltatták a többségi nemzetnek. A szerző téved, a tárgyalások nem 2–3-án, hanem korábban voltak.
- ⁴⁸Pártközi értekezletek, 45. p. Eredetiben: PIL 284. f. 327–328. p.
- ⁴⁹INK jkv. A. k. 393. p. 16. sz. jegyzet.
- ⁵⁰Uo. 392–393. p. Jegyzőkönyv. 1945. május 4.
- ⁵¹1945. április 10-étől a parasztpárti sajtóban, a Szabad Szóban egyre agresszívebb hangvételű írásokban követelték, hogy az „országvesztő svábságot” vonják kollektív felelősségre, telepítsék őket vissza Németországba. Kovács főtítkárral mellett Bodor György adta meg az írások alaphangját, de ez idő tájt a kisgazda és kommunista napilapban is hasonló cikkeket publikáltak.
- ⁵²Szabad Nép, 1945. május 10. Négyszázhetvenezer sváb vallotta magát német anyanyelvűnek.
- ⁵³A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948. Szerk.: Rákosi Sándor és Szabó Bálint. (Budapest, 1967., 29. p.) A Kommunista Párt Központi Bizottságának programtervezete a háború utáni időkre. 1944. október 2.
- ⁵⁴Magyar Közlöny, 1945. 26. 1945. május 10. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1710/1945. M. E. sz. rendelete a Népgondozó Hivatal felállításáról. 1945. május 4.
- ⁵⁵Baráth Magdolna–Cseh Gergő Bendegúz: A SZEB és Magyarország 1945 nyarán, Társadalmi Szemle, 1996. 5. sz. 81–82. p. Feljegyzés. 1945. május 6.
- ⁵⁶Pártközi értekezletek, 65. p. 1. jegyzet.
- ⁵⁷Kövágó László i. m. 321. p. A szerző által dr. Erdeitől idézettek a hiteles jegyzőkönyv másképp rögzítette: „Egyrészt nem lehet kollektív népi felelősségre vonást alkalmazni akkor, mikor mi, a magunk részéről más országoknál ez ellen tiltakozunk. Másodsorban egy ilyen megoldás végrehajtásának rendkívüli technikai nehézségei vannak (hová és hogyan bonyolíthatnánk ezt le), harmadszor pedig, és ez a legfontosabb, olyan politikai nehézségei és akadályai vannak egy ilyen megoldásnak, mely nem leküzdhetetlen, de mindenesetre a legkomolyabban számolnunk kell velük. Egyrészt a SZEB magatartása és álláspontja igen fontos ebben a kérdésben, számolnunk kell Ausztria állásfoglalásával, amennyiben oda irányítanánk a kitelepítést, végül pedig ilyen lépésnek a következményei a szomszéd államok magyarságára hozhatnak igen komoly következményeket, és általában nemzetközi reputációnk ezt a kérdést feltétlenül nagyon meggondolandóvá és komolylyá teszi.”
- ⁵⁸Pártközi értekezletek, 79. p. Bodor intézkedései 23 kisebb és 2 nagyobb községből 29 ezer németet érintettek. A bonyhádi telepítési hivatal vezetőjének 1945. július 4-én, Budapesten dátumozott írását – „Jelentés a bukovinai magyarok Bonyhád-vidéki letelepítéséről” – a pártközi értekezlet ugyanazonnap vitatta meg. A jelentés elemezte a Volksbund-listák rekonstruálásának és a Hűség Mozgalomnak az ügyét is. Javasolta – mert a németek jelentős része 1941-ben, a népszámláláskor német anyanyelvűnek vallotta magát, hogy – a politikai jogait átmenetileg korlátozzák, amit az ülésen jelen nem volt szociáldemokraták elvi élel elutasítottak, de azok esetében viszont javasolták, akik annak idején német nemzetiségűnek vallották magukat.
- ⁵⁹Az 1945. június 12-én készült memorandumban kifejtett amerikai álláspontot a másnapi kormányülésen ismertette a külügyminiszter. E szerint a nemzetiségeket csak nemzetközi egyezmények alapján szabad áttelepíteni, a kisebbségi, illetve etnikai csoportot nem lehet háborús bűnösnek tekinteni. 1945. augusztus 18-án a magyar belügyminiszter megismerhette az angol álláspontot Vlagyimir Petrovics Szviridov altábornagynak, a SZEB elnökhelyettesének leveléből. Ebben tudatta, hogy Potsdamban a szövetségesek hozzájárultak a kitelepítés végrehajtásához.
- ⁶⁰Pártközi értekezletek, 46–69. p.
- ⁶¹Föglein Gizella i. h.

⁶²Baráth Magdolna–Cseh Gergő Bendegúz i. m. 83–84. p. Dr. Gyöngyösi külügyminiszter feljegyzése a Puskin követnél tett látogatásáról. 1945. május 15.

⁶³INK jkv. B. k. 71. p. Kertész István feljegyzése a németek kitelepítéséről. 1945. augusztus 13.

⁶⁴Uo. A. k. 427. p. Jegyzőkönyv. 1945. május 18.

⁶⁵Ld. a későbbiekben!

⁶⁶Sulyok Dezső i. m. 207. p.

⁶⁷INK jkv. B. k. 71. p. Dr. Erdei Ferenc átiratának tervezete, a „kitelepítés munkaterve” a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz (ami a belügyminiszter által készített, 1945. augusztus 10-ei minisztertanácsi előterjesztés alapján készült), és 73. p. A Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályának feljegyzése a német kitelepítéséről. 1945. augusztus 13.

⁶⁸INK jkv. A. k. 479. p. Jegyzőkönyv. 1945. május 25.

⁶⁹Uo. 510. p. Jegyzőkönyv. 1945. június 8.

⁷⁰Uo. 547. p. Jegyzőkönyv. 1945. június 13. 12. napirendi pont.

⁷¹Uo. 547. p. Jegyzőkönyv. 1945. június 13. 14. napirendi pont.

⁷²Uo. 578–579. p. Jegyzőkönyv. 1945. június 20.

⁷³Uo. 579. p.

⁷⁴Két év, 127–131. p.

⁷⁵Kövágó László i. m. 321–322. p. Szakasits nem vett részt az értekezleten. Utólag is szükségét érezte annak, hogy rögzítse: az SZDP szerint nincs kollektív felelősség a „sváb-kérdés”-ben, nem fogadható el a politikai jogok átmeneti korlátozása anyanyelvi alapon még azok esetében sem, „akik 1941-ben német nemzetiségűeknek vallották magukat”.

⁷⁶Magyar Nemzet, 1996. január 5. Dr. Johann Till: A németek kitelepítése nem volt kötelező.

⁷⁷Szakács Sándor–Zinner Tibor i. m. 112. p.

⁷⁸Baráth Magdolna–Cseh Gergő Bendegúz i. m. 86. p.

MŰHELY

Petrasovszky Anna:

Dinasztikus kapcsolatok alakulása II. Ulászló uralkodásának utolsó éveiben

ISTVÁNFFY MIKLÓS:

„HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS LIBRI XXXIV...” CÍMŰ MŰVE ALAPJÁN.¹

A magyar jog- és alkotmánytörténet szempontjából Istvánffy Miklós: „Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXIV.” című munkája alapvető forrásnak tekinthető. A mű egyes részei újabb adalékokat szolgáltatnak az eddigi állam- és jogtudományi elemzések mellett. Sajátosságát az adja, hogy az Istvánffy által feldolgozott, 1490-től 1606-ig terjedő időszak a trónöröklés szempontjából rendkívül kritikus volt, a szerző pedig, az általa betöltött tisztségei révén, elsődleges forrásokhoz, adatokhoz juthatott hozzá. Emellett jól ismerte a korábbi történetírók munkáinak többségét,² korának legműveltebb személyei közé tartozott. Istvánffy műve erről a korról az első összefoglaló jellegű történelmi munka.³

Mátyás király halála után a trónöröklési rend bizonytalan volt. Mátyás, a koronázási szokásoknak megfelelően, teljes körű legitimációjához a szent koronával történő megkoronázását tartotta szükségesnek. Ehhez vissza kellett szereznie a magyar trónra ugyancsak igényt tartó III. Frigyes, német-római császártól, a neki korábban zálogba adott szent koronát. III. Frigyes

ezt csak úgy adta vissza, hogy az ő trónöröklési igényét Mátyás elismeri arra az esetre, ha törvényes utóda nem maradna. Az 1485: 1. tc. szerint viszont királyválasztáskor a nádoré volt az első szavazat. Az 1485: 2. tc. szerint ráadásul, ha a trónörökös gyermekkorú lenne, annak gyámja mindenkor a nádor lett. A „nemzet” többsége tehát egyetértett azzal, hogy joga van királyt választani. A rendek egyre erősebben nyilvánították ki azt a szándékukat, hogy ha az ország király nélkül maradna, akkor csak magyart választanak királyukká. Ezt a szándékot az 1505. évi rákosi végzésben fogalmazták meg: „valahányszor ezen ország király nélkül leend és semmi férfi ivadék nem marad, csak magyart, csak a Rákos mezején válasszanak az ország rendjei királyukká; ezt határozzuk egyértelműleg mindnyájan a legnagyobbtól a legkisebbig, és a legkisebbtől a legnagyobbig.”⁴ Ennek tükrében szükséges volt, hogy II. Ulászló fia királylyá koronázásakor, annak mintegy feltételeként, hitlevéllel biztosítsa a rendek követeléseinek teljesítését.

Az 1508. évi országgyűlésen Ulászló és a rendek közötti hosszas egyezkedés következményeként tehát megtörtént II. Lajos királyá koronázása. Ulászlónak sikerült elfogadtatnia a magyar rendekkel fiának, a kétesztendő Lajosnak királyá koronázását azzal a feltétellel, ha Ulászló lemond arról, hogy Miksa császár legyen a kiskorú II. Lajos gyámja. Ekkor még érvényes volt Mátyás 1485-ban hozott fent említett törvénye.⁵

A koronázási hitlevelet a gyermekkorú Lajos helyett apja, Ulászló adta ki, amelyben Ulászló biztosítja a rendeket: lemond arról, hogy Miksa legyen a gyermek király gyámja. A koronázással mindazon külső és belső zavarokat kívánták megelőzni, amelyek a trónutódlás idején gyakran előfordultak.

A koronázási hitlevél így hangzik: „Mi, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királyai, emlékezetünkbe hozzuk és jelen levelünkkel adjuk tudtára mindenkinek, akit ez illet: miután ismételten megfontoltuk azt, hogy, mivel oly sok és annyi háborúskodás, széthúzás és ártalmas viszálykodás támadt Magyarországon a fenséges és jeles emlékezetű királyi elődök halálával fellépő fiú utódok hiánya miatt, s hogy miféle romlást, pusztulást és veszélyt okozott az ilyenfajta viszálykodás ennek az országnak, s kiváltképpen, ha fi-